

УДК 746.4 [477] : [7 : 37]

Саєнко Тетяна Валентинівна,

член Національної спілки майстрів народного мистецтва України,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри образотворчого мистецтва
Полтавського національного педагогічного університету імені
В. Г. Короленка, м. Полтава, Україна, e-mail: tanyasaenko30@gmail.com

УКРАЇНЬСЬКА ПЛАХТА: МИСТЕЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розглянуто плахту як надбання матеріальної та духовної культури українського народу. Обґрунтовано можливість вивчення традиційної української плахти на уроках мистецтва в 5–7-х класах у контексті тем чинної навчальної програми та в позаурочній роботі.

Запропоновано варіанти занять з теми «Українська плахта», орієнтовану тематику мистецтвознавчих розповідей учителя, колективних, групових та індивідуальних завдань, екскурсійної роботи, творчих проєктів, які допоможуть учителю образотворчого мистецтва ознайомити учнів загальноосвітньої школи з художньою своєрідністю, естетичною та функціональною довершеністю української плахти.

Ключові слова: українська плахта, загальноосвітні навчальні заклади, учні 5-7-х класів, уроки образотворчого мистецтва, тематика завдань.

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується підвищеним інтересом до національного коріння, витоків народних традицій, етнічних особливостей, які лежать в основі нашої національної самобутності. Народні традиції та обряди об'єднують минуле й майбутнє народу, старші й молодші покоління, інтегрують людей у високорозвинену сучасну націю. Засвоєні й примножені не одним поколінням, вони містять у собі духовні, моральні цінності – ідеї, ідеали, погляди, норми поведінки. Особливу цікавість у зазначеному аспекті викликає український народний костюм.

Український народний костюм як феномен культури, вид народного мистецтва вивчали відомі мистецтвоз-

навці: М. Білан, О. Воропай, Т. Кара-Васильєва, О. Косьміна, Т. Ніколаєва, Г. Стельмащук та ін. Найбільш повні дані про плахту як компонент українського народного вбрання XVII ст. містяться у працях українських істориків О. Апанович, В. Голобуцького, Д. Яворницького та ін. З-поміж українських письменників XIX ст., котрі приділяли увагу плахті як компоненту українського народного вбрання, слід назвати Г. Квітку-Оснвяненка, І. Котляревського, І. Нечуя-Левицького, Лесю Українку, Т. Шевченка. Важливим джерелом вивчення історії української плахти є образотворчі матеріали, фрески соборів, іконопис, книжкова мініатюра. Значна інформація міститься в портретному живопису та творах побутового жанру XVII–XIX ст., в полотнах українських художників.

Вивчення українського народного костюма та окремих його компонентів вбачається необхідним у межах уроків образотворчого мистецтва в загальноосвітній та спеціалізованих загальноосвітніх навчальних закладах з поглибленим вивченням предметів художнього циклу. Аналіз чинних програм [4] показав, що загалом вивчення компонентів традиційного народного костюма є доцільним у різних класах в межах таких тем: **у 5-му класі** – розділ «Види образотворчого мистецтва», тема «Декоративно-прикладне мистецтво. Закономірності стилізації та композиційні особливості творів декоративно-прикладного мистецтва. Види орнаментів»; **у 6-му класі** – розділ «Жанри образотворчого мистецтва», тема «Портретний жанр. Образ людини на площині»; **у 7-му класі** – розділ «Мистецтво: діалог традиції і новаторства», теми «Мистецтво в нашому житті», «Дизайн. Ескіз одягу з урахуванням традицій».

У підручниках до курсу «Мистецтво» різних авторів учням представлено репродукції творів образотворчого мистецтва, на яких зображено український народний костюм: М. Рачков «Дівчина-українка», К. Маковський «Свято на Україні», Й. Куридаєв «На Гуцульщині», Т. Яблонська «Автопортрет в українському костюмі», Ф. Красницький «Гість із Запоріжжя» (*Образотворче мистецтво: підручник для 5 кл. (укладачі О. В. Калініченко, Л. М. Масол*) – розділи «Підготовка до свята», «Міжгалактичний мистецький фестиваль»); М. Баликін, Є. Парфименко «Ілюстрація до казки «Коза-Дерева»» – розділ «Анімалістичний жанр», О. Новаківський «Автопортрет з дружиною», О. Мурашко «Селянська родина», Ф. Кричевський «Сім'я» (центральна частина триптиху «Життя») – розділ «Портрет»; М. Пимоненко «Різдвяні ворожіння», А. Хомчик «Буковинський танок» – розділ «Побутовий жанр»; І. Репін «Запорожці пишуть листа турецькому султану», Т. Шевченко «Тарас Бульба із синами. Ілюстрація до повісті М. Гоголя», В. Кіт «На Івана Купала» – розділ «Історичний жанр та його різновиди». Також пропонуються до розгляду зразки народного мистецтва, у створенні яких використано традиції українсь-

кого народного вбрання: опішнянські глиняні іграшки, косівський розпис, вузлові ляльки – розділ «Мистецтво в нашому житті. Види декоративно-прикладного мистецтва», а також ескізи сучасного вбрання, виконані з використанням традицій українського національного костюма – розділ «Мистецтво: традиції та сучасність» (*Образотворче мистецтво: підручник для 7 кл., укладачі С. І. Федун, О. В. Чорний*).

Вивчення компонентів народного вбрання рекомендовано в програмах образотворчого мистецтва для загальноосвітніх шкіл і спеціалізованих загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням предметів художнього циклу, зокрема, у програмі «Декоративно-ужиткове мистецтво. 1–12 класи» (укл. Л. Бичкова, О. Кушніренко) у розділі 4 «Види декоративно-ужиткового мистецтва: одяг» другокласникам запропоновано тему «Традиційні комплекси українського народного одягу»; у розділі 2 «Обрядово-ритуальна символіка» (тема «Обрядовий одяг») учні 6 класу виготовляють елементи народного одягу для колядників; у розділі «Народне декоративно-ужиткове мистецтво» (тема «Технологія виготовлення картинки на склі») учні 7 класу виготовляють картинку на склі «Сорочинський ярмарок» із зображенням людей в традиційному народному вбранні; у програмі «Графіка. Живопис. Українське народне мистецтво» (укл. Л. Фесенко, Т. Рубля) традиційний український костюм та окремі його компоненти учні вивчають у 9 класі в розділі «Творчість народних майстрів як відображення традицій, свят, обрядів української культури».

Вважаємо, що вивчення плахти з учнями потребує не стільки розширення ілюстративного матеріалу, пропонованого авторами програми і підручників, а скоріше акцентування педагогами у змістовій складовій уроків образотворчого мистецтва на цьому компоненті національного одягу українців, виокремлення особливостей плахти, їх обговорення після сприймання художніх творів, створення відповідних творчих робіт учнями. Актуальність цієї роботи зростає, адже плахта є унікальним компонентом традиційного народного

вбрання – інтерес до неї як до одного з основних компонентів народного костюма збільшується ще й тому, що вона сприймається і осмислюється не тільки як складова жіночого одягу, а як національний символ. З огляду на це **статтю присвячено** висвітленню плахти як надбання матеріальної та духовної культури українського народу та обґрунтуванню можливості й доцільності вивчення даного компоненту українського вбрання в межах уроків образотворчого мистецтва в загальноосвітній школі.

Істотною особливістю українських жіночих костюмів було широке застосування поясного одягу, який прикривав нижню частину фігури. Обгортка, плахта, запаска здавна становили обов'язковий основний одяг української жінки.

На думку дослідників народного вбрання, у центральній і східній частинах українських земель більшого поширення набула плахта відносно нескладна, ретельно розроблена, виразна завдяки використанню різноманітних матеріалів, багатству видів [1; 3]. Стала узорчатою плахти, шаховий орнамент свідчить про тривалий її розвиток. Довжиною сягаючи майже самого подолу сорочки, плахта була одягом жінок і дівчат [1].

Етнограф П. Чубинський, наголошує, що зображення жіночих фігур, обгорнутих шматком тканини в клітинку зберегли ще малоазійські пам'ятки VII–VI ст. до н.е. [7]. Дослідники Ф. Вовк, К. Мошинський, Т. Ніколаєва стверджують, що костюм давньоруської селянки був самобутнім і різнобарвним: довга вишита або мережана сорочка, спеціального крою плахта, намітка (у дівчат вінець), постоли – цей одяг бере початок від одягу племенних об'єднань VIII ст. (ткацький промисел в Україні був розвинений ще за старокняжої доби). Такий одяг зберігався в побуті сільського населення Київської Русі й наступних епох і майже в незмінному вигляді дійшов аж до XX ст. [1; 6]. На Подніпров'ї виготовлення одягу, прядіння і ткацтво, шиття і вишивка були повсякденним заняттям багатих і бідних селянок, тож костюм древніх русичів був справжнім витвором мистецтва. Плахти в основному мали червону основу: «...червлені і багрянні одіяння» [6, с. 56]. Перевага червоного

кольору пояснюється тим, що існували натуральні барвники, якими фарбували тканини в червоно-коричневі та інші відтінки червоного кольору: в червоний колір – червець; в червоно-коричневий – гречаник, звіробій, кора дикої яблуні, вільхи, крушини; синій колір добували із сон-трави, волошок, чорниці; жовтий – із дроку, березового листа; золотаво-коричневий із лушпиння цибулі, кори дуба і груші [6].

Т. Ніколаєва акцентує увагу на тому, що прямокутні шматки тканини стегового вбрання, трималися на тілі за допомогою зав'язок, поясів, пізніше – крайок. Це стосується і частково шитого виду одягу плахти, яка згадується в документі XVI ст. і зображена на малюнках художника XVIII ст. Л. Калиновського: багатокольорова картата з ошатною орнаментальною запаскою [5]. Т. Ніколаєва вбачає тісний зв'язок плахти із запаскою. На це вказує той факт, що задня запаска іноді також називалася плахтою [6; 7].

Етимологічний словник так пояснює значення слова «плахта»: у росіян «мешок из грубого холста, власяница, головной платок с золотой ниткой, нижняя юбка»; в українців – «нижня юбка, платок на голову, простыня, полотно»; у сербів та хорватів – «простыня, скатерть»; словенське значення – *plahta* – «одеяло», «грубий холст»; у чехів – *plachta* означає «занавес, парус» [7, с. 101]. Тобто, слов'янські народи спершу під плахтою розуміли шматок цупкої тканини. У тлумачному словнику української мови слово «плахта» трактується як «покривало, килим з картатої декоративної тканини». Що ж до походження плахти, то, судячи з орнаменталістики, мистецтвознавці вбачають старовізантійський вплив [2].

Дослідники українського народного костюма Т. Ніколаєва налічує вісім різновидностей української народної плахти: закладанка, хрещатка, синятка, гвоздикова, картата, підочкова, чорнятка, вальоха [7]. Різновиди локальних варіантів плахових тканин відображено в їхніх назвах. Так, залежно від орнаменту, плахти називалися «зіркова хрещатка», «сливянка», «коропова луска», «рожева»; від будови малюнка – «стовпата», «кривуляста», «недогони» (колір

перебору з одного квадрата частково переходить на сусідній); від кольору основи: «чорнятка», «синятка», «червонятка» (нитки основи червоні, переткані жовтими і білими), «напільна» (основа з червоних і синіх ниток, орнаментальні мотиви виконувались яскравим гарусом); за малюнками узору і їх будовою розрізняють плахти з великими клітинками, в одному кольорі (картаті); стриманість колориту в плахтах, які носили немолоді жінки, відобразилась у назві – «пісна плахта»; в повних плахтах переважає червоний колір, де через одну клітину – «через один ключ» – йшов білий колір, і називали їх «картаті». Орнаментували повні плахти в основному восьмикутними зірками і називали їх «зірковими», такі плахти були триколіровими, бо мали вони білий, червоний, зелений кольори. Край «зіркової» плахти оздоблювали двома великими і двома маленькими китичками [3; 5].

Колір з давнини мав свою інформативну цінність і сакральне значення. Тому колір плахти виступає як священна субстанція. Кольорів на плахті небагато, зате сакральне навантаження настільки велике, що стає сутністю, а не ознакою. Тож на плахті виділяються три панівні кольори: червоний, чорний, білий. Червоний має безліч відтінків: рудий, рижий, вохристий, красний, – це колір животворення, кровних зв'язків, концентрат живої тепла, сили, влади. Чорний колір на плахті – це не колір темряви, зла, це колір могутньої сакральності, земного низу, матерії. Це колір праці, завойованих духовною і культурною працею меж. Білий колір пов'язаний із світлом, з самим актом творення, з Білим світом як Творінням Творця. Отже, в художньому вирішенні плахт важливе місце належало кольору, точніше, гармонійному поєднанню кольорів: червоного з білим, жовтим, синім, синього з білим, жовтим і т. д. [2; 5–7].

Плахта мала шаховий орнамент. У давнину виткану плахту вишивали барвистими шовковими нитками (фото 1). Пізніше орнамент був тканим, з додаванням до вовняної пряжі шовку, срібних і золотих ниток.

Клітини плахти відокремлюються одна від одної смугами в два ряди, якими і встановлена регулярність компози-

ційної побудови. У клітинці розміщений візерунок, що займає рівно половину всього поля. Елементи візерунка – прямокутники, зірочки або інші дрібні фігури. Вони розташовані так, що саме поле також читається, як візерунок. Візерунок перебору в одній клітинці плахти часто повторювався в сусідній візерунком самого поля. Викінчення плахти відзначалося спокійною рівновагою кольорів [5; 6; 7].

Плахти України мали регіональні особливості (фото 2–5).

Цікавими в даному аспекті є плахти Полтавщини (фото 4). З літературних, наукових і експедиційних матеріалів довідуємося, що у XIX ст. плахти виготовляли по всій території Полтавщини, для цього було досить сировини, бо вівчарство було традиційною галуззю тваринництва в нашому краю. Кожна сім'я тримала від 2 до 10 овець. Недарма в народі склалося прислів'я: «Від вівці три вигоди – кожух, свита і душа сита». Великі отари давали багато якісної вовни, а рослинисті – сировину для добування барвників. Ці умови та споконвічна вдача українця й стали тим ґрунтом, на якому розвивалося плахтництво й виготовлення сукна.

Етнограф Музею народної архітектури та побуту України Є. Гайова розповідає, що найбільшого поширення в XIX ст. плахтове ткацтво набуло на Миргородщині, Зіньківщині, Гадяччині та в Решетилівці. Кожна місцевість мала свою технологію виготовлення, свою орнаментику, кольори [3; 5]. Тканину для плахт виробляли із сировини вищої якості, виготовляли за складною технологією ткацтва. Барвисту (переважно картату) плахту іноді додатково вишивали вовною або шовком, що робило її ще святковою.

Характерними особливостями плахт Полтавщини є те, що їх ткали найчастіше на конопляній основі (коноплі вирощували майже в кожній селянській родині), на звичайному верстаті на двох або чотирьох підніжках, користуючись спеціальними «лопаточками» з намотаним різнокольоровим гарусом, яким перебирали, «затикали» взори. Ткали різними техніками, в тому числі технікою різнокольорового перебору, використовуючи вовняні нитки, гарус, шовк [3].

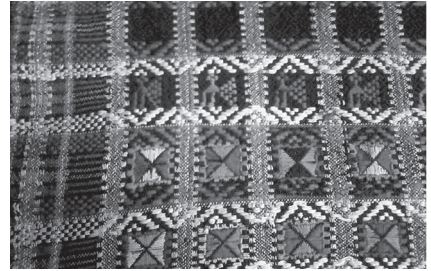

Фото 1. Фрагмент старовинної плахти, тканій на 4-ремінному верстаті

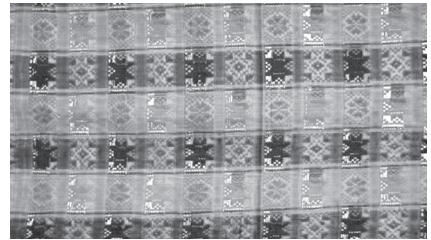

Фото 2. Фрагмент плахти. Чернігівщина. Кінець XIX – поч. XX ст.

Фото 3. Фрагмент плахти. Черкащина. Кінець XIX – початок XX ст.

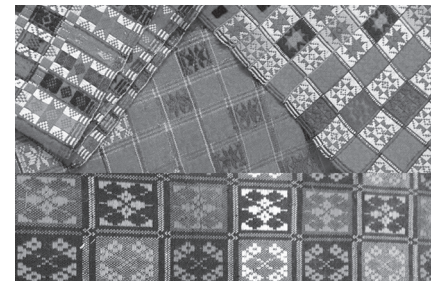

Фото 4. Фрагменти плахт. Полтавщина. Кінець XIX – початок XX ст.

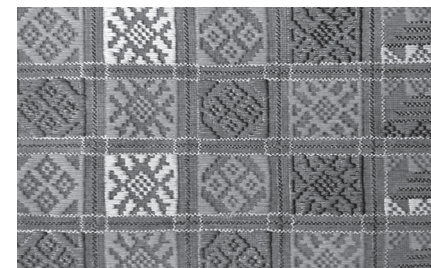

Фото 5. Фрагмент плахти. Сумщина. XIX ст.

Для складання плахових візерунків у XIX ст. купувався гарус, шовк, «біль» – бавовну фабричного виробництва. Малюнки на плахах – це клітинки, утворені внаслідок рівномірного чергування різноколірних ниток і піткання. Розмір окремих клітинок – від 3 до 12 см. У них розташовували різні за формою і кольором візерунки, переважно геометричні, рідше – рослинно-геометричні. Орнаментация кліток плаhti була двобічною, орнамент складався з чергування стовпчиків, зірочок, розеток, вміщених у прямокутниках або квадратах, між якими видно кольорове тло-ґрунт [6].

Плахові мотиви мали народні назви: зірка, жоржина, волошка, гречка та ін. (Див. фото на с. 45,51).

Кольорова різноманітність плахт Полтавщини була вражаючою, що зафіксовано в їхніх назвах: «картата», «синятка», «чорнятка», «коропова луска й перець», «стовпата», «шашечки», «недогони», «половинчасті», «косарями поткана» тощо [3; 5].

Кожна місцевість відрзнялася самобутністю орнаменту, який був своєрідним паспортним символом. Клітини в кожному селі були свої, улюблені, в іншому селі вони не мали повторення. По тому, яку плахту носила жінка, можна було дізнатися, із якої вона місцевості.

Залежно від мотивів, орнаменту та переважаної барви, кожна плахта мала свою народну назву: «крижева», «хрещатка», «грушева», «рогатка», «синятка», «солов'їні очі», «закладчина», «черчаста», «голубець» або «голубцеві» [2, с. 5–7]. Якщо колір орнаментального мотиву переходив в іншу клітину, плахта називалася недогони. Часто орнаментовані карти чергувалися з однотонними. Іноді в перерібних плахах орнаментальний мотив повторювався в сусідній клітині, виступаючи там фоном.

Побутували плаhti з червоним, синім, чорним тлом. Елементи їх орнаменту залежно від того мали синій, білий, жовтий, зелений кольори. Іноді основне тло плаhti становило прядиво синього і червоного кольорів, а орнаментальні мотиви виконувалися яскравим гарусом. Такі плаhti мали назву напільних і носилися в будень.

Повні плаhti виготовлялися по всій Полтавщині, але найбільше їх було в Гадяцькому районі в селах Лютенька, Веприк, Сари [3].

З метою оздоблення плаhti внизу обметували вовняною ниткою, найчастіше червоною та чорною. Передні кутики плаhti прикрашали «кетягами». Зверху на плахту одягали фартух або вовняну запаску.

Плаhti дівчат та молодниць були яскравими: червоні, малинові, бордові, в клітинах виділявся узор, виконаний нитками білого, зеленого, жовтого, синього кольорів [3; 5]. Такі плаhti називалися червонятки. Червона плахта була святковою, її одягали дівчата на весілля та великі свята.

Характерно те, що плахта на Полтавщині доповнювалася «ладункою», невеличкою кишенькою для хусточки, ключів, насіння, яку прикріпляли до пояса з правого боку поверх плаhti. Шили їх з краної тканини – ситцю, сатину, оксамиту, шовку, парчі прямокутної форми, інколи заокруглені внизу, інколи закінчували зубчиками. Оздоблювали вишивкою, машинною фігурною вистрочкою, аплікаціями, китичками, зубчиками. По боках пришивали зав'язки, прикрашали стрічками [3; 5].

Отже, кожна плахта – це мистецький витвір жіночих рук, як складова українського народного костюма вона постає величною пам'яткою, що пов'язана з історією народу, розкриває його характер і творчі можливості. Плахта, поєднуючи мистецтво узорного ткацтва, крою та декоративного оформлення, символізує духовну культуру українського народу, стародавній традиції, обряди, звичаї.

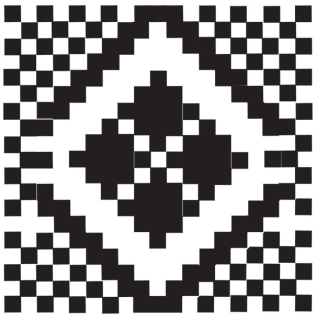
Художня своєрідність, естетична та функціональна довершеність української плаhti підтверджує можливість такої доцільності введення у програми з образотворчого мистецтва вивчення даного компоненту комплексу народного вбрання як ефективного засобу ознайомлення учнів з надбаннями матеріальної та духовної культури нашого народу.

Дозволимо собі спрямувати педагогів на ознайомлення учнів з особливостями плаhti в межах чинної програмами «Мистецтво» (компонент

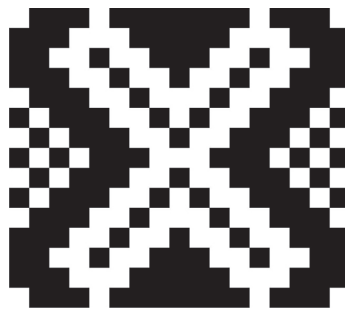
«Образотворче мистецтво») (авт. Л. Масол, О. Коваленко, Г. Сотська, Г. Кузьменко, Ж. Марчук, О. Константиновата ін.) та застосування набутої інформації в процесі створення навчальних та творчих робіт. Так наприклад, у **5-му класі** в контексті вивчення теми «Декоративно-прикладне мистецтво» вважаємо доцільним ознайомити школярів: з походженням плаhti (бесіда з ілюстративним матеріалом «Як плахта з'явилася»), що має на меті не тільки знайомство з історичним аспектом появи плаhti, а й створення тематичної композиції простим чи кольоровими олівцями; з особливостями поєднання кольорів на плахті – при цьому запропонувати учням підібрати кольорову палітру для української плаhti з урахуванням вікових та регіональних особливостей (робота виконується гуашевими фарбами); із закономірностями побудови плахової основи та створити варіанти малюнків основи для плаhti (з використанням гуашевих фарб чи воскових крейд); із закономірностями стилізації та композиційними особливостями творів декоративно-прикладного мистецтва, видами орнаментів – та запропонувати учням зробити копії плахових мотивів (зірок, восьмикутників, вітряків, геометризованих квіток), а також створити власний ескіз плаhti (матеріали: простий олівець, кольорові олівці, гуашеві фарби).

У **6-му класі** в контексті вивчення теми «Жанри образотворчого мистецтва» учнів можна ознайомити з використанням традицій українського народного вбрання в художніх творах, розглянути репродукції із зображенням жіночих та дівочих фігур у плахах; зробити етюди на тему побаченого твору (гуашеві фарби, кольорові олівці) та створити тематичну композицію «Свято» із зображенням жіночої або дівочої фігури в народному вбранні (гуашеві фарби).

У **7-му класі** в контексті вивчення теми «Мистецтво: діалог традицій і новаторства» можна ознайомити учнів з використанням традицій народного вбрання в сучасному культурному просторі України і запропонувати створити ескізи ляльки-сувеніру в традиційному українському святковому вбранні (з ви-

Мотиви «Сливки»

Мотиви «Волосожар»

користанням плахти) (гуашеві фарби, фломастери). Серед тем можна запропонувати на вибір такі: «Народна майстриня» (портрет сучасної майстрині народного мистецтва за роботою в традиційному вбранні), «Опішнянські барини» (ескіз іграшки в народному вбранні), «Український народний одяг для паперової ляльки» (створення паперових компонентів вбрання для ляльки), «Весну закликаємо!» (тематична багатофігурна композиція) (5 клас); «Ненька» (портрет матері з дитиною в народному вбранні), «Меланки» (тематична багатофігурна композиція), «Український танок» (створення ескізів сценічного вбрання для хореографічної композиції), «Вечорниці» (тематична багатофігурна композиція) (6 клас); «Малюємо казку» (ілюстрація до української народної казки), «Дівчина Весна» (створення образу ведучої етнографічного свята), «Країна мрій» (тематична композиція), де одним із компонентів вбрання є традиційна українська плахта (7 клас).

Залежно від типу, цілей і завдань кожного уроку слід підібрати відповідні методи і прийоми: розповідь, розповідь-пояснення, бесіда, розповідь-доповнення, показ оригіналів компонентів традиційного народного костюма, коментар під час розгляду костюмів, перегляд фотографій, репродукцій картин, альбомів з декоративно-ужиткового мистецтва, слайдів, відеоматеріалів, відео майстер-класів, застосування поетичного слова, музичних творів, навчальні вправи, організація самостійної творчої діяльності учнів, індивідуальне і колективне виконання завдань, обговорення робіт та ін.

Вищеподані теми і методи роботи з учнями доцільно застосовувати в гуртковій та інших формах позакласної роботи (свята, виступи, шкільні вечори, театральні постановки, екскурсії, шкільні виставки та ін.).

Орієнтована тематика мистецтвознавчих розповідей учителя. Плахта – компонент українського національного вбрання. Походження плахти. Легенда про Плахтіївку. Про що розповідають візерунки на плахті. Художні особливості плахти. Традиційна плахта в сучасному костюмі.

Орієнтована тематика дидактичних ігор. Чиї руки вправніші? Хто не помилився? Чий візерунок змістовніший? Знайди потрібні візерунки. Відтвори мотиви оздоблення плахти. Одягни ляльку. На виставці.

Орієнтована тематика завдань під час проведення та після екскурсії. Замалювати узор української плахти. Описати українську плахту. По пам'яті відтворити узор української плахти. Описати компоненти, з яких складається українське національне вбрання. Придумати власний узор для плахти на основі зроблених замальовок. Зробити ескіз комплексу українського традиційного вбрання.

Орієнтована тематика колективних робіт. Створення тематичних композицій «Українське весілля», «Вечорниці», «Великдень».

Орієнтована тематика творчих завдань. Замалювати узор з прабабусиної плахти. Створити власний узор для плахти. На основі бабусиної розповіді відтворити компоненти українського народного вбрання. Намалювати дівчину в українському строї.

Висновки. Вивчення традиційного костюма українців та окремих його компонентів, а саме плахти, уможливує комплексне сприйняття даного різновиду народного мистецтва, сприяє формуванню естетичного та художнього досвіду школярів, стимулює творчий потенціал, виховує повагу до традицій свого народу та викликає бажання їх продовження.

Плахта є одним з компонентів українського народного жіночого костюма і символізує духовну культуру українського народу, стародавні традиції, обряди, звичаї. Плахта кожної області України вирізняється з-поміж інших, що обумовлено особливостями регіону, його традиціями. Вивчення плахти необхідне сучасним школярам з огляду на зростаючий інтерес до неї як до українського символу. Нами запропоновано варіанти завдань з теми «Українська плахта» у 5–7-х класах, орієнтовну тематику мистецтвознавчих розповідей учителя, завдань у ході екскурсійної роботи з школярами, тематику колективних та творчих завдань. Також запропоновано відповідні методи і прийоми для організації індивідуальної, групової і колективної роботи учнів на уроках мистецтва й у позаурочній роботі, які допоможуть учителю ознайомити учнів загальноосвітньої школи з художньою своєрідністю, естетичною та функціональною довершеністю української плахти.

Подальшого дослідження потребує проблема вивчення комплексу традиційного народного вбрання в загальноосвітній школі та спеціалізованих закладах освіти із залученням обговорення творів художників, де відображено українське народне вбрання.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Воропай О. Звичаї нашого народу / О. Воропай // Етнографічний нарис : у 2 т. – Том II. – Мюнхен, 1958. – С. 339.
2. Косьміна О. Українське народне вбрання / О. Косьміна. – Київ : Балтія-Друк, 2006. – 62 с.
3. Культура і побут населення України : навч. посіб. / В. І. Наулко, Л. Ф. Артюх, В. Ф. Горленко та ін. – Київ : Либідь, 1991. – 232 с.; іл.
4. Мистецтво. 5–9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>.

5. Николаева Т. История украинского костюма / Т. Николаева. – Киев : Либідь, 1996. – 162 с.

6. Николаева Т. Український костюм. Надія на ренесанс / Т. Николаева. – Київ : Дніпро, 2005. – 317 с.

7. Николаева Т. А. Украинская народная одежда. Среднее Поднепровье / Т. А. Николаева. – Киев : Наукова думка, 1987. – 247 с.

REFERENCES

1. Voropai, O. (1958). *Zvychai nashoho narodu* [The customs of our people]. In *Etnohrafichnyi narys: Vol. 2*. Miunkhen.

2. Kosmina, O. (2006). *Ukrainske narodne vbrannia* [Ukrainian folk costume]. Kyiv: Baltiia-Druk.

3. Naulko, V. I., Artiukh, L. F., & Hortenko, V. F. (1991). *Kultura i pobut naselennia Ukrainy* [Culture and life of the population of Ukraine]. Kyiv: Lybid.

4. *Mystetstvo. 5–9 klasy. Prohrama dla zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv z ukrainskoiu movoiu navchannia* [Art. 5–9 grades. Program for general educational institutions with Ukrainian language of education]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>

5. Nikolaieva, T. (1996). *Istoriia ukrainskoho kostiuma* [History of the Ukrainian costume]. Kyiv: Lybid.

6. Nikolaieva, T. (2005). *Ukrainskyi kostium. Nadiia na renesans* [Ukrainian costume. Hope for the Renaissance]. Kyiv: Dnipro.

7. Nikolaeva, T. A. (1987). *Ukrainskaia narodnaia odezhda. Srednee Podneprov'e* [Ukrainian national clothes. Middle Podneprove]. Kyiv : Naukova dumka.

Стаття надійшла до редакції 08.01.2018 р.

УДК 7.049.6 : 75.021.32 – 035.676.332.2

Чепіль Лариса Петрівна,

асистент кафедри факультету архітектури, будівництва і декоративно-прикладного мистецтва Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича, методист коледжу прикладного мистецтва ім. В. Ю. Шкрібляка, Україна, e-mail: decorative.applied.art@ukr.net

Запорожець Галина Миколаївна,

викладач вищої категорії, викладач-методист Вижницького коледжу прикладного мистецтва ім. В. Ю. Шкрібляка, член Національної спілки художників України, член Національної спілки майстрів народного мистецтва України, Україна, e-mail: coledj@cv.ukrtel.net

НАВЧАЛЬНИЙ НАТЮРМОРТ: ПІДГОТОВКА РИСУНКА ПІД АКВАРЕЛЬНИЙ ЖИВОПИС

У статті актуалізується питання виконання студентами мистецьких навчальних закладів II рівня акредитації навчального натюрморту в межах опанування курсу «Живопис». Розкриваються основні положення теорії та практики виконання навчального натюрморту, описано етапи підготовки рисунка: визначення мети натурної постановки; візуальне вивчення й аналіз природи; вибір точки та рівня зору над природою; пошук рішення композиції та масштабу зображення; пошук вертикального чи горизонтального зображення за допомогою ескізу-начерку та «видошукача»; знаходження композиційного центру та розташування предметів у просторовому середовищі; пропорційна, лінійно-конструктивна побудова з урахуванням перспективи та виявленням характеру предметів; завершення рисунка під акварельний живопис із нанесенням третього виміру на предметах відповідно до освітленості та матеріальності. Представлено візуальні зразки для кращого опрацювання матеріалу.

Ключові слова: навчальний натюрморт, студенти коледжу прикладного мистецтва, власна тінь, полиск, рефлекс.

Натюрморт [фр.] – картина або малюнок із зображенням неживих предметів – квітів, фруктів, предметів побуту тощо», – таке тлумачення даного жанру образотворчого мистецтва дає сучасний словник іншомовних слів [5, 207].

Створення натюрморту є своєрідною навчальною і творчою лабораторією, в якій художник вирішує різні професійні завдання, набуває майстерності, виробляє свій почерк.

Своєрідність роботи над натюрмортом полягає в дотриманні таких умов:

1. Усі складові натюрморту повинні об'єднуватись в одну композиційну групу.
2. Урізноманітнення групування предметів у натюрморті.
3. Зміна умов освітлення (наприклад: у приміщенні – денне і штучне, на пленері – в затінку і на сонці).
4. Вирішення різних живописних завдань.

У живописних картинах натюрморт зображують для найповнішого розкриття змісту, і часто трапляється так, що у творі він стає певним композиційним центром, а предмети, зображені на першому плані, стають ключем, що розкриває суть задуму живописно-пластичної будови всієї композиції. У натюрморті художник свідомо підбирає та нагромаджує предмети, що надають картині змістового відтінку, викликають певні асоціації в глядача.

У Вижницькому коледжі прикладного мистецтва ім. В. Ю. Шкрібляка студенти опановують навчальний натюрморт у процесі вивчення дисципліни «Живопис» упродовж усього навчального процесу на I–IV курсах. Важливою змістовою курсу є виконання навчального натюрморту як основної складової вивчення та зображення натюру.